

УДК 339.5:330.15

Цибуляк А.Г.

кандидат політичних наук,
здобувач кафедри міжнародних фінансів,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Стаття присвячена дослідженню фінансового інструментарію забезпечення міжнародної торговельно-екологічної взаємодії. Доведено, що розвиток міжнародного торговельного співробітництва безпосередньо пов'язаний зі змінами екологічних параметрів функціонування світового господарства. Це зумовлює необхідність формування єдиного механізму регулювання екологізації світової торгівлі. Суттєвою його складовою є система фінансування міжнародних екологічних ініціатив в торговельній сфері. Обґрунтовано особливості реалізації фінансового механізму на різних рівнях господарювання. Визначено конкретні інструменти, застосування яких сприяє реалізації механізму фінансування торговельно-екологічної співпраці. Серед них виділено екологічні інвестиції, екологічні податки, екологічні субсидії, ціни на екологічні товари та послуги. Обґрунтовано специфіку їх застосування в діяльності суб'єктів світового господарства.

Ключові слова: торговельно-екологічна взаємодія, фінансові інструменти, механізм екологізації, фінансування міжнародних екологічних ініціатив, екологічні виміри, екологічні податки, екологічні інвестиції.

ФИНАНСОВЫЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ОБЕСПЕЧЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТОРГОВО-ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Цыбуляк А.Г.

Статья посвящена исследованию финансового инструментария обеспечения международного торгового-экологического взаимодействия. Доказано, что развитие международного торгового сотрудничества напрямую связано с изменениями экологических параметров функционирования мирового хозяйства. Это предопределяет необходимость формирования единого механизма регулирования экологизации мировой торговли. Существенной его составляющей является система финансирования международных экологических инициатив в торговой сфере. Обоснованы особенности реализации финансового механизма на разных уровнях хозяйствования. Определены конкретные инструменты, применение которых способствует реализации механизма финансирования торгового-экологического сотрудничества. Среди них выделены экологические инвестиции, экологические налоги, экологические субсидии, цены на экологические товары и услуги. Обоснована специфика их применения в деятельности субъектов мирового хозяйства.

Ключевые слова: торгового-экологическое взаимодействие, финансовые инструменты, механизм экологизации, финансирование международных экологических инициатив, экологические измерения, экологические налоги, экологические инвестиции.

FINANCIAL INSTRUMENTS FOR PROVIDING INTERNATIONAL
TRADE-AND-ECOLOGICAL INTERACTION

Tsybuliak A.

The article investigates financial instruments providing the international trade-and-ecological interaction. It is proved that the development of international trade cooperation is directly related to changes in environmental parameters of the world economy. This necessitates the formation of a unified mechanism for regulating ecologization of the world trade. A significant part of it is the system of financing the international ecological initiatives in the trade sector. It is substantiated the peculiarities of the financial mechanism at different levels of economical management. Here are defined specific tools, the use of which contributes to the funding mechanism of the trade-and-environmental cooperation. Among them it is highlighted the ecological investments, the ecological taxes, the environmental subsidies, prices for the ecological goods and services. It is substantiated the specifics of their application in the activity of the world economy entities.

Keywords: trade and environmental cooperation, financial instruments, mechanism of financing the international ecological initiatives, ecological taxes, ecological investments.

Постановка проблеми. Реалізація екологізаційних перспектив розвитку сучасного світу зумовлює зростання уваги економічної спільноти до питання узгодження виробничих, господарських, торговельних пріоритетів з екологічними аспектами їх реалізації. В умовах загострення глобальних екологічних проблем суттєвого значення набуває передусім напрацювання спільних комплексних підходів до їх вирішення, регулювання, запобігання найбільш негативним проявам з урахуванням специфічних особливостей здійснення різних видів економічної діяльності, зокрема торговельної. Це зумовлює необхідність формування єдиного механізму регулювання екологізаційних заходів у сфері світової торгівлі, складовими якого мають бути інструменти забезпечення екологічно безпечних торговельних відносин. Важливою структурною ланкою такого механізму є система фінансування екологічних ініціатив у торговельній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку проблеми формування механізму забезпечення міжнародної торговельно-екологічної взаємодії, зокрема його фінансової складової, зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як, зокрема, К. Андерсон, Н. Андрєва, О. Балацький, Дж. Бегін, О. Веклич, Б. Данилишин, Г. Дейлі, Д. Есті, Д. Едвардс, У. Коддінгтон, Н. Корнійчук, Л. Мельник, Х. Нордстром, Т. Панайоту, М. Раушер, П. Скрипчук, С. Стівенс, Ю. Туниця, І. Уолтер, Дж. Фарлей.

Водночас недостатньо висвітленими залишаються питання особливостей формування та взаємного впливу фінансових інструментів на розвиток торговельно-екологічної взаємодії.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження фінансового інструментарію забезпечення міжнародної торговельно-екологічної співпраці та обґрунтування специфіки застосування фінансових важелів у діяльності суб'єктів господарювання на світовому ринку.

Вклад основного матеріалу дослідження. Розвиток міжнародного торговельного співробітництва безпосередньо пов'язаний зі змінами екологічних параметрів функціонування світового господарства. Цей зв'язок доцільно розглядати у двох площинах. З одного боку, розширення глобальної торговельної взаємодії, що зумовлює зростання обсягів виробництва, залучення значної кількості сировинних ресурсів, використання різних видів транспорту, безумовно, здійснює негативний вплив на довкілля. Це зумовлене тим, що зазначені складові змінюють екологічно-ресурсну базу, погіршують показники атмосферного повітря (рис. 1).

З іншого боку, намагання виробників задовольнити екологічні умови торговельної взаємодії, підвищити рівень конкурентоспроможності своєї продукції приводить до застосування в її

виробництві екологічно чистих технологій та сировини, випуску так званих екологічних товарів. Все вищезазначене пов'язане із зростанням витрат з метою відповідності екологічним стандартам, вимогам, нормам, а також з використанням інструментів обмежуючого або стимулюючого впливу на екологізацію міжнародних торговельних відносин. Такі інструменти є складовими механізми регулювання екологічних вимірів світової торгівлі. З точки зору його функціонального спрямування він пов'язаний з економічними важелями, переважно з важелями фінансового характеру, що є, відповідно, конкретними проявами реалізації регуляторних аспектів розвитку торговельно-екологічного співробітництва на всіх рівнях його здійснення. Функціональний принцип формування механізми регулювання екологічних вимірів світової торгівлі представлений на рис. 2.

Слід зауважити, що формування фінансового механізми здійснюється на всіх рівнях господарювання. На мегарівні його реалізація забезпечується фінансовими ініціативами міжнарод-

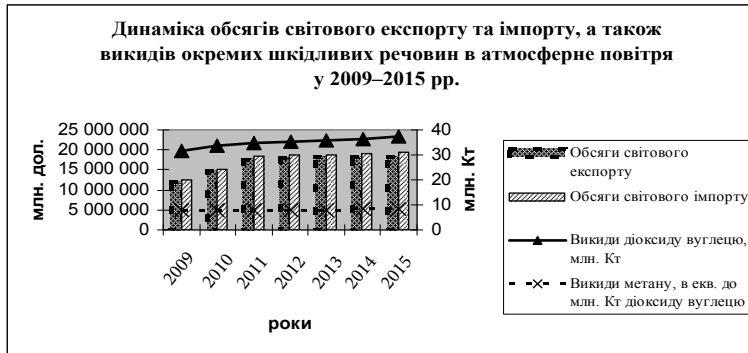

Рис. 1. Динаміка обсягів світового експорту та імпорту, а також викидів окремих шкідливих речовин в атмосферне повітря у 2009–2015 рр. [1]

Рис. 2. Функціональний принцип формування механізму регулювання екологічних вимірів світової торгівлі

них екологічних організацій. Серед них слід особливо відзначити діяльність Європейського інвестиційного банку, що є фінансовою установою Європейського Союзу. Діяльність банку у рамках Східного партнерства здійснюється в тісному співробітництві з Європейським банком реконструкції та розвитку й у співпраці з Європейською комісією [2]. А Глобальний екологічний фонд об'єднує зусилля урядів 182 держав-членів у партнерстві з міжнародними організаціями і приватним сектором для вирішення глобальних екологічних проблем. Нині фондом виділяються найбільші кошти на фінансування проектів з глобального покращення стану навколишнього середовища [3].

Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) є міжнародною установою, яка фінансує проекти у 29 країнах від Центральної Європи до Центральної Азії, і є найбільшим одноосібним інвестором у цьому регіоні. Основними формами прямого фінансування, які можуть надаватися ЄБРР, є кредити, фінансування шляхом випуску акцій та надання гарантій. Діяльність ЄБРР у рамках Східного партнерства здійснюється в тісному співробітництві з Європейським інвестиційним банком та у співпраці з Європейською комісією.

Північна екологічна фінансова корпорація (НЕФКО), міжнародна фінансова установа, заснована у 1990 р. п'ятьма країнами Північної Європи, а саме Данією, Фінляндією, Ісландією, Норвегією і Швецією, фінансує широке коло екологічних проектів в країнах Центральної та Східної Європи, включаючи Україну, зосереджуючись на програмах, що забезпечують економічно ефективне покращення стану навколишнього середовища у регіоні. Велике значення у напрямі фінансування екологічних програм має також Е5Р, багатосторонній донорський фонд під керівництвом ЄБРР, який було створено з ініціативи уряду Швеції під час головування цієї країни у Європейському Союзі. Фонд покликаний сприяти передусім інвестиціям в енергоефективність. Світовий банк є одним із найважливіших продуцентів фінансової і технічної допомоги країнам, що розвиваються, зокрема, у напрямі сприяння підвищенню енергоефективності. Він виступає одним з трьох установ, що є виконавцями Глобального екологічного фонду.

Організації Групи Світового банку надають країнам, що розвиваються, позики за низькими ставками, безвідсоткові кредити і гранти, допомагаючи їм вирішувати поставлені перед ними завдання в різних сферах діяльності, зокрема у сфері охорони навколишнього середовища та управління природними ресурсами. Проекти Міжнародної асоціації розвитку та Міжнародного банку реконструкції та розвитку, спрямовані на захист навколишнього середовища, щорічно оцінюються приблизно в 13 млрд. дол.

Важливою складовою міждержавних угод є фінансові аспекти екологізації світової торгівлі. Суттєва роль у зв'язку з цим належить міжнародній торгівлі квотами. На інтеграційному рівні фінансування здійснюється за допомогою грантів, програм екологічного спрямування тощо. На державному рівні фінансування здійснюється на основі виділення коштів державних бюджетів на фінансування екологічно орієнтованих заходів, спеціалізованих державних програм, застосування інструментів фінансово-економічного регулювання.

На регіональному рівні фінансування екологічних ініціатив здійснюється спеціалізованими фондами, діяльність яких спрямована на певний регіон. Наприклад, інвестиційний фонд НЕФКО фінансує проекти, які здійснюють сприятливий вплив на навколишнє середовище країн Північної Європи. Фонд надає кредити і акціонерний капітал, корпорація при цьому виступає в ролі партнера, кредитора або гаранта. У ряді випадків використовуються субординовані кредити і схеми кредитування з пайовою участю. Як правило, на виконання інвестиційного проекту НЕФКО виділяє не більше 5 млн. євро. Середньострокові і довгострокові кредити пропонуються з урахуванням поточних ринкових умов. За участю в акціонерному капіталі частка НЕФКО зазвичай становить близько 30%, не перевищуючи загалом 50% загального обсягу інвестицій.

Розмір пайової участі НЕФКО в проекті становить до 5 млн. євро і до 35% акціонерного капіталу [4]. Якщо використовується як кредитування, так і пайова участь, фінансовий внесок корпорації, як правило, досягає 30–40%, а в окремих випадках навіть 50% загальної вартості проекту.

Галузевий рівень передбачає орієнтацію фінансових ресурсів на забезпечення екологічного розвитку тих галузей, які здійснюють найбільш шкідливий вплив на навколишнє середовище. На мікрорівні фінансування екологічних заходів передбачає виділення коштів на забезпечення екологічних засад функціонування, закупівлю екологічно чистої сировини для виробництва продукції, дослідження та розроблення у сфері екологічно орієнтованої організації бізнес-процесів.

Конкретним функціональним проявом зазначеного механізму виступає сукупність конкретних інструментів, дія яких спрямована на регулювання впливу торговельної взаємодії на екологічні параметри розвитку країн світового співтовариства. За виконуваними функціями ці інструменти доцільно об'єднати в 3 групи: стимулюючі (гранти, субсидії, дотації, інвестиції, кредити, пільги), контролюючі (ціни, квоти), обмежувальні (обмеження, заборони, штрафи). Більшість зазначених інструментів має фінансовий характер, і в сукупності ці інструменти виступають проявами окремої системи – фінансування екологічних заходів у сфері світової торгівлі. Важливими складовими цієї системи виступають екологічні податки, екологічні інвестиції, екологічні інновації, екологічні субсидії, екологічні ціни. Вагомий вплив на формування збалансованої торговельно-екологічної взаємодії здійснюють, зокрема, екологічні інвестиції та екологічні податки. Основні форми прояву та особливості їх застосування представлені в табл. 1.

Таблиця 1. Основні форми прояву та особливості застосування екологічних інвестицій та екологічних податків

Фінансовий інструмент	Форми прояву	Особливості застосування
Екологічні інвестиції	Фінансування проектів, спрямованих на екологічну модернізацію виробництва, впровадження ресурсозберігаючих технологій; фінансування процесів розроблення та імплементації нових нормативних документів у екологічній сфері та удосконалення наявного природоохоронного законодавства на основі його узгодження з міжнародними стандартами; розробку екологічно орієнтованих технологій	Переважно не приносять прямих економічних ефектів, проте соціальні та екологічні наслідки їх реалізації здійснюють вагомий вплив на забезпечення екологічно орієнтованого розвитку світового господарства
Екологічні податки	Екологічні податки і збори, що стягуються за викиди забруднюючих речовин і використання ресурсів (країни ЄС); оподаткування шкідливих виробництв (Німеччина, Франція, Великобританія, Нідерланди)	Стягування екологічних податків має швидше фіскальне значення, а не природоохоронний вектор

Екологічні інвестиції спрямовані насамперед на охорону та відтворення умов щодо підтримки природно-ресурсного потенціалу з урахуванням властивостей саморегуляції та самовідновлення екосистем. Результати їх використання полягають у зниженні шкідливого навантаження на навколишнє середовище; підвищенні ефективності суспільного виробництва; розширенні можливостей використання міжнародних домовленостей для інтенсифікації торгівлі квотами та екологічно орієнтованою продукцією. Екологічне інвестування є важливим інструментом реалізації фінансової політики країн світу, спрямованої на забезпечення засад сталого розвитку [5].

Наступним ефективним інструментом природоохоронної політики є екологічне оподаткування. Спеціальний екологічний податок набув широкого поширення у використанні країнами-лідерами у сфері екологізації [6]. Необхідність його запровадження на офіційному рівні була вперше підтверджена у першій Програмі дій Європейського Союзу з охорони навколишнього середовища. Він носить характер фіксованого відрахування від загальної кількості податкових

надходжень. Стягування екологічних податків має швидше фінансове значення, а не природоохоронний вектор, що вимагає вироблення комплексних підходів до екологічного оподаткування. Значний досвід екологічного оподаткування накопичений країнами Європейського Союзу. Директорат із податків і митних зборів Європейської Комісії поділив екологічні податки на сім груп за сферами використання (рис. 3).

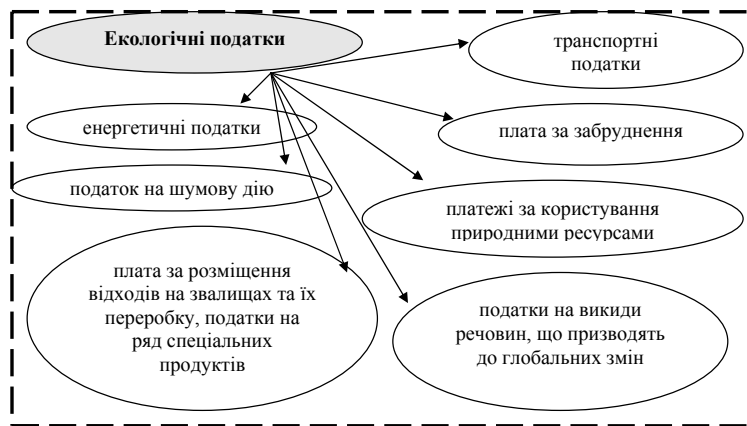

Рис. 3. Систематизація податків в Європейському Союзі

Зауважимо, що серед десяти країн, які характеризуються найбільшими частками екологічного податку у ВВП у 2015 р., більшість є європейськими. Екологічні інновації поряд із позитивним соціально-економічним ефектом покращують стан довкілля або значно зменшують негативний вплив на нього. Їх доцільно розглядати передусім як один з інструментів екологічного фінансування, оскільки вони мають прямий вплив на екологізацію, забезпечуючи високий технологічний та конкурентоспроможний рівні як країн, так і окремих регіонів, галузей та підприємств за рахунок продукування, впровадження та дифузії нових екологічно спрямованих ідей, які характеризуються науковою і ринковою новизною [7]. Ринку екологічних інновацій належить важлива роль у формуванні, використанні та відтворенні інвестиційного потенціалу як сукупності наявних коштів та можливостей їх використання в екологічно орієнтованій інноваційній сфері. Сегмент екологічних технологій є важливим чинником розвитку світової економіки. Близько 45% цього сегменту припадають на технологічні рішення в галузі енергозбереження. Темпи його економічного зростання становлять близько 5,4% на рік (згідно з оцінками експертів до 2020 р. це становитиме 2 200 млрд. євро на рік).

Екологічні субсидії є одними з найбільш часто вживаних інструментів екологічної політики розвинених країн. Вони можуть застосовуватися для заохочення суб'єктів господарювання, що використовують устаткування, яке знижує рівень забруднення навколишнього середовища. Крім того, підприємства можуть користуватися відразу декількома видами допомоги, а саме соціальними виплатами, компенсаціями за охорону навколишнього середовища, субсидіями, що заохочують екологічний контроль. Негативні наслідки застосування екологічних субсидій для конкурентоспроможності компенсуються вигодами для всієї економіки країни, зокрема поліпшенням якості життя, збільшенням рентабельності в секторах, що залежать від стану екології. Слід відзначити, що екологічні субсидії повинні створювати преференції для так званої зеленої економіки, екологічно безпечних джерел енергії, підприємств з екологічно безпечними системами управління відходами тощо.

Важливим інструментом екологізації є також фінансування виробництва екологічної продукції. Екологічні товари та послуги користуються більшим попитом, можуть мати вищу ціну і, відповідно, забезпечувати більший прибуток порівняно з традиційними [8, с. 124]. До провідних світових експортерів екологічних товарів варто віднести передусім промислово розвинені країни, серед яких першість за обсягами належить Німеччині, США, Японії, Італії, Франції тощо.

У зв'язку з цим заслуговує на увагу також аналіз імпорتنих тарифів на екологічні товари в різних регіонах світу, що дає змогу робити обґрунтовані висновки про вплив цієї продукції на конкурентний потенціал окремих регіональних ринків. Так, максимальні тарифи характерні для таких регіонів, як Південна Азія, Центральна Азія та Східна Європа, Кариби та Центральна Америка [9]. Суттєвим є той факт, що зазначені регіони відносяться до тих, які демонструють висхідні темпи зростання обсягів експорту товарів загалом. Це дає змогу розглядати високий рівень імпорتنих обмежень на екологічну продукцію як захист національних виробників товарів та послуг від надмірної конкуренції, оскільки привабливість екологічних товарів для споживачів є, безумовно, вищою навіть з урахуванням рівня їх вартості.

Висновки з проведеного дослідження. Сутність фінансового механізму забезпечення міжнародної торговельно-екологічної взаємодії полягає в органічному поєднанні принципів глобальної фінансової діяльності в екологічній сфері, методів, форм, інструментів, важелів її здійснення, які використовуються з метою досягнення екологічних цілей розвитку сучасного світу на всіх рівнях господарювання. А використання фінансового інструментарію торговельно-екологічної співпраці є основою формування фінансового механізму реалізації ефективного розвитку світової торгівлі з урахуванням екологічних викликів глобального економічного простору.

1. *Environment at a Glance: 2015* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/environment>.
2. *European investment bank* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eib.org/projects/loan/index.htm>.
3. *Global environment fund* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globalenvironmentfund.com>.
4. Інвестиційний фонд НЕФКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.nefco.org>.
5. *Environmental investments statistics. Eurostat* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ec.europa.eu>.
6. *OECD. Environmentally Related Taxes in OECD Countries: Issues and Strategies*. – Paris, 2006. – 203 p.
7. Прокопенко О. Екологізація інноваційної діяльності: мотиваційний підхід : [монографія] / О. Прокопенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 392 с.
8. *Synergies between trade in environmental services and trade in environmental goods* / [R. Steenblik., D. Drouet, G. Stubbs]. – OECD Trade and Environment Working Paper No. 2005-01. – 2005.
9. *Trade in environmental goods and services: opportunities and challenges* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.intracen.org>.

E-mail: albinutsa@rambler.ru